

УДК 332.122.379.84

JEL Classification: Q26, R10, R19

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2024-4.96.14>

Валерій Євдокименко, д.е.н., професор,
<https://orcid.org/0000-0002-8732-3731>

Стелла Кельбя, к.ю.н., доцент,
<https://orcid.org/0000-0002-1817-8160>

Приватний вищий навчальний заклад «Буковинський
університет», м. Чернівці

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ЧИННИКИ ПІДНЕСЕННЯ РОЛІ РЕКРЕАЦІЇ У ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ РЕГІОНУ

Анотація

Актуальність. Глобалізація й регіоналізація суттєво змінюють традиційну трансформацію території через формування нових просторових утворень. Необхідним є пошук нових чинників, суб'єктів, механізмів, інструментів та алгоритмів забезпечення комплексного розвитку й конкурентоспроможності регіонів і суб'єктів господарства, в тому числі рекреаційної сфери. Для змін у стратегії розвитку цієї сфери та механізму її реалізації потрібне обґрунтування кроків щодо корекції парадигми й алгоритму управління цим видом економічної діяльності. Участь рекреаційної сфери у формуванні фінансової бази соціально-економічного розвитку регіонів слід аналізувати і координувати в руслі комплексу відтворювальних процесів і механізмів та фінансово-господарських і правових проблем в країні і регіоні.

Мета дослідження – запропонувати й обґрунтувати вектори покрокового плану початку корекції парадигми рекреаційної сфери, створити алгоритм управління його розвитком з метою експонентного нарощування питомої ваги доданої вартості у випуску. Основним лейтмотивом розв'язання проблеми може стати креативізація управління громад і регіонів й орієнтир на парадигму ситуативно системного аналізу в умовах невизначеності. **Методологія.** Методологічною основою та інформаційною базою дослідження стали праці вітчизняних вчених, правове поле законодавства України, використання методів аналізу, порівняння та синтезу для визначення ролі рекреації у фінансовій сфері регіону.

Результати. Здійснено спробу виявити, відштовхуючись від впливів світових трансформацій та соціально-економічних проблем сучасного періоду України, напрями корекції парадигми та алгоритму управління рекреацією, аби включити економіко-правові чинники піднесення їхньої ролі в фінансовій сфері регіону (на прикладі Чернівецької області). Доведено, що сучасні суперечності розвитку країн світу й України підштовхують до корекції методологічних і методичних засад координації розвитку згаданого виду економічної діяльності та запропоновано відповідні напрями. Обґрунтовується і пропонується перелік кроків щодо реалізації і доведенню до свідомості загалу як необхідності, так і факту і чинників

створення інформаційно-комунікативної й ментально-психологічної атмосфери розв'язання досліджувальних проблем.

Практичне значення. Піднесення ролі рекреації у фінансовій сфері регіону потребує дій в руслі відтворювальних процесів і механізмів, а також висуває на перший план перманентний пошук шляхів формування ядер преференційного інвестиційно-інноваційно-технологічного прориву. Внесено відповідні пропозиції.

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження слід було б зосередити на пошуку конкретних кроків щодо корекції парадигми та алгоритмів координування розвитку рекреаційної сфери як складника соціально-економічного розвитку для постійної адаптації до особливостей мінливих умов цивілізаційного прогресу.

Ключові слова: економіко-правові чинники, рекреація, фінансова сфера регіону, туристичні дестинації, корекція парадигми рекреаційної сфери.

Кількість джерел: 10.

Valeriy Yevdokymenko, Doctor of Economics, Professor,
<https://orcid.org/0000-0002-8732-3731>

Stella Kelbia, Candidate of Law, Associate Professor,
<https://orcid.org/0000-0002-1817-8160>

Private Higher Educational Institution
«Bukovyna University», Chernivtsi

ECONOMIC AND LEGAL FACTORS INCREASING THE ROLE OF RECREATION IN THE FINANCIAL SPHERE OF THE REGION

Summary

Globalization and regionalization significantly change the traditional transformation of the territory through the formation of new spatial formations. It is necessary to search for new factors, subjects, mechanisms, tools and algorithms to ensure the comprehensive development and competitiveness of regions and economic entities, including the recreational sphere. Changes in the development strategy of this sphere and the mechanism of its implementation require substantiation of steps to correct the paradigm and algorithm for managing this type of economic activity. The participation of the recreational sphere in the formation of the financial base of the socio-economic development of regions should be analyzed and coordinated in the context of a complex of reproductive processes and mechanisms and financial, economic and legal problems in the country and region.

The purpose of the study is to propose and substantiate the vectors of a step-by-step plan for the beginning of the correction of the recreational sphere paradigm, to create an algorithm for managing its development with the aim of exponentially increasing the specific weight of added value in output. The main leitmotif of solving the problem can be the creative management of communities

and regions and a reference point for the paradigm of situational-system analysis in conditions of uncertainty.

An attempt was made to identify, based on the influences of world transformations and socio-economic problems of the modern period of Ukraine, the directions of correction of the paradigm and algorithm of recreation management in order to include economic and legal factors of increasing their role in the financial sphere of the region (using the example of Chernivtsi region). It is proved that modern contradictions in the development of countries of the world and Ukraine push for the correction of methodological and methodological principles of coordination of the development of the mentioned type of economic activity and the corresponding directions were proposed. A list of steps is justified and proposed for the implementation and bringing to the public's awareness both the necessity and the fact and factors of creating an information-communicative and mental-psychological atmosphere for solving research problems.

Raising the role of recreation in the financial sphere of the region requires actions in line with reproductive processes and mechanisms, and also brings to the forefront a permanent search for ways to form the nuclei of a preferential investment-innovative-technological breakthrough. Relevant proposals are made. Further research should focus on finding specific steps for correcting the paradigm and algorithms for coordinating the development of the recreational sphere as a component of socio-economic development for constant adaptation to the peculiarities of changing conditions of civilizational progress.

Keywords: economic and legal factors, recreation, financial sphere of the region, tourist destinations, correction of the paradigm of the recreational sphere.

Number of sources – 10.

Постановка проблеми. Перерозподіл, пересування, міграція, дифузія суб'єктів господарювання, умов і чинників виробництва, ресурсів, капіталів, ринків рухаються в бік економічно, соціально й екологічно ефективніших мережевих структур, економічного тяжіння до мінливих центрів розвитку, інституціональних просторових утворень, що виникають на наявних або новостворених ієрархічних елементах як форма інтеграції або відповіді на форсмажорні обставини в суспільно-політичних стосунках у світі. Особливо яскраво демонструє це останнє десятиріччя.

Глобалізація породжує могутні екзогенні чинники, зв'язки й залежності, що інтегрують суспільства, їхні окремі елементи в глобальні мережеві структури і формують та диктують глобальні «правила гри».

Регіоналізація підсилює ендогенні фактори функціонування складних регіональних соціально-економічних систем (демографічної, господарної, соціально-економічної, культурної, духовно-релігійної та інших сфер), які формують єдності – від локальних, регіональних до глобальної – та надають інтеграційної міцності державам. А головне, надають можливості самоідентифікації громадян, їхньої відчутної участі в суспільному житті, самореалізації кожного.

Глобалізація й регіоналізація, спричиняючи не тільки названі вимоги до соціально-економічних процесів, суттєво змінюють традиційну трансформацію території через формування нових просторових утворень, що репрезентують наднаціональний, надрегіональний, надмуніципальний рівні і породжують виникнення нових економічних відносин між суб'єктами й об'єктами управління на всіх ієрархічних територіальних рівнях.

За сучасних умов міняються характер і масштаби конкурентних відносин. Вивчення підходів до розуміння сутності поняття «конкурентоспроможність» показало, що цією проблематикою постійно займалися і займаються численні фахівці. Попри те, що більшість авторів, викладаючи своє бачення, зосереджуються в основному на переліку складових конкурентних відносин, досягнуто виявлення і тлумачення нових тенденцій. Зокрема доведено, що частіше використовуються такі механізми партнерства для посилення конкурентних переваг: просторовий поліцентризм; мережевий характер розвитку; соціальна спрямованість товарів, послуг та й всієї економіки; активізація позаієрархічних, горизонтальних зв'язків; використання системи розселення для дифузії інновацій.

Огляд подій минулого десятиліття підштовхує до розуміння, що конкурентоспроможність країн, регіонів, економік, соціальних сфер тощо загалом визначаються технологічною конкурентоспроможністю. Ця залежність зумовлюється неперервним ланцюгом трансформацій природи, товарів, послуг, суспільних, цивілізаційних явищ взагалі. А це вже проблема людського пізнання, фронт навчальних закладів освіти, культури тощо.

Наслідком згаданих процесів є нові вимоги до змістового наповнення функцій регіональних органів, породжені суттю новітніх процесів у світі та необхідності адекватної реакції на них; пошуку нових чинників, суб'єктів, механізмів, інструментів та алгоритмів забезпечення комплексного розвитку й конкурентноспроможності регіонів і суб'єктів господарства, в тому числі рекреаційної сфери, за умови гармонійного узгодження при цьому всіх видів інтересів. Йдеться, звісно, про зміни у стратегії розвитку цієї сфери та механізму її реалізації. Тобто потрібне обґрунтування кроків щодо корекції парадигми й алгоритму управління цим видом економічної діяльності. В цьому, вочевидь, полягає проблема у загальному вигляді, її зв'язок із вагомими науковими та практичними завданнями.

Об'єктивно постала нагальна потреба у суттєвій корекції економічного мислення і поведінки науковців, практиків і загалу, поклавши в глибинне підґрунтя імперативи матриці постулатів сучасних і майбутніх цивілізаційних трансформацій [7]. Участь рекреаційної сфери у формуванні фінансової бази соціально-економічного розвитку регіонів слід аналізувати і координувати в руслі комплексу відтворювальних процесів і механізмів та фінансово-господарських і правових проблем в країні і регіоні.

Мета дослідження – запропонувати й обґрунтувати вектори покрокового плану початку корекції парадигми й алгоритму управління розвитком рекреаційної сфери з метою експонентного нарощування питомої ваги доданої вартості у випуску.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Для сучасного етапу суспільного розвитку характерне зростання ролі рекреації в процесі відновлення сил людини, особливо з настанням кризи. У період післявоєнного відновлення економіки України рекреація стане одним з найважливіших чинників. Особливе значення для формування туристичних дестинацій має розвиток загальної та спеціальної інфраструктури. Це – заклади лікування та оздоровлення, які мають дотримуватися клінічних протоколів санітарно-курортного лікування в санітарно-курортних закладах затверджених Міністерством охорони здоров'я [3].

На теперішній час в Україні створено правове поле для формування туристичних дестинацій, що забезпечує можливості ефективного використання природно-рекреаційного потенціалу окремих території. Так, в ст.62 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» зазначено, що курортні і лікувально-оздоровчі зони – це «території, які мають виражені природні лікувальні фактори: мінеральні джерела, кліматичні та інші умови, сприятливі для лікування і оздоровлення людей» [1], а у ст.63 визначено рекреаційні зони, які представляють собою «ділянки суші і водного простору, призначені для організаційного масового відпочинку населення і туризму» [1]. Постановою Кабінету Міністрів України від 11.07.2001 р. № 805 зазначено, що «Санітарно-курортний заклад – це заклад охорони здоров'я, що забезпечує надання громадянам послуг лікувального, профілактичного та реабілітаційного характеру з використанням природних лікувальних ресурсів курортів (лікувальних грязей та озокериту, мінеральних та термальних вод, ропи лиманів та озер, природних комплексів із сприятливими для лікування умови тощо) та із застосуванням фізіотерапевтичних методів, дієтотерапії, лікувальної фізкультури та інших методів санітарно-курортного лікування» [2].

Розглядаючи процеси формування туристичних дестинацій та управління ними на рівні територіальних громад, В. Брич та О.Кифяк зазначають, що «у новостворених об'єднаних територіальних громадах (ОТГ) будь-який індивид є членом спільноти, основу якої становить не тільки єдина територія проживання, а й сукупність загальних завдань, інтересів громади, її духовної близькості. У зв'язку з цим важливу роль у процесі формування туристичних дестинацій відіграють теорії місцевого самоуправління, до яких належать теорії вільної громади, дуалізму, соціального обслуговування, а також суспільно-господарська та державна теорія тощо» [4, с.119]. Саме на них базуються і рішення територіальних органів влади.

Щодо практичного впровадження створення дестинацій на окремих територіях, то як стверджують В.Ф.Кифяк та О.В.Кифяк,

«Зважаючи на те, що складовими туристичної дестинації санаторно-курортного типу є функціонально пов'язані елементи (природні лікувально-оздоровчі ресурси, спадщина, трудовий потенціал та органи управління), які розташовані на певній території і мають інформаційно-комунікаційні структури для виконання стратегічно-тактичних завдань щодо розвитку санаторно-курортної справи, то правове забезпечення, розвинута загальна та спеціальна інфраструктура, знання і використання теорій місцевого самоуправління в процесі формування туристичних дестинацій санаторно-курортного типу набувають прикладного значення» [5, с.84].

Розвитку туризму постійно присвячується багато наукових праць. Так зокрема, Т.І.Ткаченко та О.Є.Козоріз доводять, що «туризм є високоеластичним до реагування на будь-які впливи зовнішнього і внутрішнього середовища, вразливо реагує на масштабні соціально-політичні та економічні події і вочевидь не став винятком щодо негативних трансформацій в країні, пов'язаних із повномасштабною війною: значно скоротились в'їзні туристичні потоки, зменшилась кількість діючих підприємств та кількість зайнятих; негативна динаміка простежується у показниках чистого доходу та рентабельності діяльності підприємств; переважна більшість областей продемонстрували суттєве зменшення надходжень від туристичного збору тощо» [6, с.457]. Отже, виникла невідкладна потреба знайти науково обгрунтовані важелі експонентного піднесення ролі рекреації у фінансовому забезпеченні подолання проблем соціально-економічного розвитку регіонів.

Виклад основного матеріалу. Варто зауважити, що робити це доводиться в умовах динамічної трансформації парадигми регіонального соціально- економічного розвитку. Концепції глобально-орієнтованої регіональної політики посувають на маргіналії традиційні. На перший план виходять соціогуманістичні імперативи, транснаціональна інтеграція, міжрегіональна конкуренція і просторовий сталий розвиток

територіальних соціально-економічних систем, серед яких зокрема, звісно, рекреаційних.

У цьому дослідженні ми розробили покроковий план початку корекції парадигми та алгоритму управління розвитком рекреаційної сфери з метою експонентного нарощування питомої ваги доданої вартості у випуску та подаємо його нижче.

Перше. Оскільки сучасні суперечності розвитку країн світу й України, його різновекторність, а особливо військовий стан, визначають поведінку людей в усіх суспільних ланках на мікро-, мезо- і макрорівні, об'єктивно постає нагальна проблема з'ясувати глибинні підвалини (глибинне підґрунтя) мислення загалу і поведінки аби обґрунтованіше визначати вектори дій з їхньої корекції. До цього спонукають численні чинники і обставини. Наведемо лише кілька найголовніших прикладів.

Якщо звернутися до історії філософії та й суспільної думки взагалі, то побачимо: зі всіх систем світогляду жодна не отримала всезагального визнання. Жодна не перетворилася на постійний життєвий орієнтир людства (це, звісно, не означає приниження їхньої ролі як генераторів і каталізаторів суспільної думки). Поглиблюється прірва між рівнем наукової, філософської, естетичної тощо думки, інноваціями в сфері технологій, мистецтва, літератури і рівнем масової свідомості. Населення переважно насолоджується комфортом власної суб'єктивної думки і відкидає геть дискомфорт об'єктивного мислення. Складні аргументи не сприймаються, об'єктивна інтерпретація дійсності виключається. IQ-потенціал народу по-справжньому не включається.

Функціонування сучасної світової системи вирізняється не тільки глобальною кризою, а й масштабними міжсистемними трансформаціями, кричущими ознаками зрушень в історичних типах глобальної спільності, її дисипативністю, гетерогенністю, яка містить у собі різноякісні структурні утворення, що взаємодіють між собою не за логікою детермінації, а за принципами нелінійної динаміки та на основі постулатів самоорганізації складних систем. Зрозуміло, що навіть лише

перелічене не може не накладати відбитку на матрицю парадигм та алгоритмів управління на всіх рівнях в умовах різних векторів дій всіх і скрізь.

Якщо врахувати, що поведінкові упередження і аспекти прийняття рішень набувають трендового характеру, що на якість будь-яких рішень впливають індивідуально-психологічні, психофізіологічні властивості особистостей (темперамент, характер, здібності, емоції, почуття, вольові якості, мотиви, мотивації, соціальні установи тощо), можна наголосити на наступному.

Лейтмотивом, ядром розв'язання проблеми нині слід вважати креативізацію управління громад і регіонів та орієнтир на парадигму ситуативно системного аналізу в умовах невизначеності. Проекти планів, заходів, законів, рекомендацій тощо не можуть вважатися обґрунтованими і сприятливими, якщо мають характер інтуїтивних або ідеологічних суджень. Вони обов'язково повинні містити прорахований і технологічно гарантований конкретний результат; тобто неодмінно базуватися на предметній технології. Під нею з початку дев'яностих років ХХ століття розуміють взаємодію інструментів галузей знань, запропонованих і скоординованих на базі сучасних інформаційних технологій, зокрема програмних продуктів, для розв'язання будь-яких проблем і завдань. Цим володіють лише справжні професіонали.

Креативні, здатні до перманентного системного аналізу в умовах невизначеності, кадри наразі потрібні саме для ітерації, конвергенції, коеволюції суспільного мислення та матриці постулатів ноосферних цивілізаційних трансформацій. Лише за цієї умови можливі прогрес і самозбереження, через те, що в демократичному суспільстві, особливо в неспокійні часи, існує об'єктивна і нагальна потреба і складне завдання здійснення таких впливів на позицію та емоції народу, який змінив би способи мислення чоловіків і жінок, молодих поколінь стосовно не величини, а духу; не політичних переконань, а усвідомлення; не самооцінки, а розуміння себе, вад і чеснот суспільства.

Потрібні конкретні та різноманітні інструменти регулювання людської поведінки з боку держави та її органів, громадянського суспільства, усіх чинних інститутів; суттєве прискорення дозрівання інституційного та громадянського середовищ. Ми стикаємося з необхідністю корекції вектору зусиль в бік ефективних ментально-психологічних та інформаційно-комунікативних тренувань з цього приводу. Наголосимо, що постулати ноосферного сценарію цивілізаційного розвитку, їхній подальший розвиток, уточнення дають соціальні обрії, мають збуджувати внутрішнє мотивуюче переконання, ставати чинником відповідного мислення і поведінки. В цьому головна мета. Починати, вочевидь, слід з програм і практичної діяльності закладів культур і освіти.

Друге. Формування фінансової бази соціально-економічного розвитку регіонів відбувається в руслі відтворювальних процесів і механізмів. Власне, відтворювальний підхід є методологічною основою управління регіоном. Саме відтворення охоплює взаємозв'язки суб'єктів економіки і дає можливість комплексно аналізувати їхню поведінку з позицій завдань соціально-економічного розвитку регіону, виділити відтворювальні цикли, котрі слід збалансувати для динамічного нарощування випуску валової доданої вартості. Цей відтворювальний аспект дозволяє краще знаходити шляхи збалансованого використання природно-ресурсного потенціалу області й відтворення природного капіталу, визначати частини різних видів економічної діяльності у регіональній валовій доданій вартості.

Результати аналізу пропорцій регіонального відтворення (загально-економічних, структурних, соціально-економічних, економіко-демографічних, фінансово-економічних, економічно-екологічних) і основних тенденцій відтворювальних процесів регіону в усіх його фазах (виробництво, розподіл, і перерозподіл, споживання, нагромадження) мають бути визначальними у формуванні вихідних положень стратегії розвитку в регіоні.

Принагідно принципово важливо зауважити, що висловлене вище робить очевидною необхідність аби до комплексу робіт долучалися всі інституції (департаменти, відділи установи, вищі навчальні заклади тощо) під керівництвом і координацією центру прийняття рішень.

Третє. З огляду на об'єктивні обставини та умови першим кроком розвитку області слід було б вважати утворення ефективних рекреаційних комплексів на базі перспектив використання лікувальних мінеральних вод; фіторесурсів; державних заказників; пам'яток садово-паркового мистецтва; геологічно визначних місць, що становлять інтерес для туристів. Це найбільш доступний і швидкий спосіб створити можливості залучення тисяч клієнтів і тисяч нових робочих місць, десятків тисяч туристів.

Свого часу Український державний інститут проектування міст здійснив детальне обстеження області і запропонував на базі джерел з лікувальними водами організувати будівництво нових курортів, заводів розливу мінеральних вод, будинків відпочинку, водомінералів і водолікарень. Зокрема:

1. У селі Брусниці Кіцманського району побудувати новий бальнеологічний курорт з двома санаторіями на 300 ліжок кожний, лікувальним пансіонатом на 200 місць і водолікарнею на 40 ванн, яка буде використовувати лікувальні сірководневі води хлоридно-гідрокарбонатно-натрієвого типу.

2. У селі Щербинцях Новоселицького району – новий бальнеологічний курорт з двома санаторіями на 300 ліжок кожний, пансіонатом на 150 місць та водолікарнею на 30 ванн на базі лікувальних сірководневих і залізистих вод сульфатно-кальцієвого типу. Запропоновано будівництво цеху розливу лікувальної залізистої сульфатно-кальцієвої мінеральної води.

3. У селі Драниці Новоселицького району – новий санаторій на 250 ліжок з водолікарнею на 10 ванн на базі лікувальної мінеральної води сульфатно-кальцієвого типу.

4. У місті Чернівці – новий санаторій на 400 ліжок на базі наявної водолікарні і завод розливу лікувальної мінеральної води сульфатно-натрієвого типу.

5. У селі Черешенька Вижницького району – новий санаторій на 400 ліжок і водолікарню на 20 ванн на базі лікувальних мінеральних вод хлоридно-натрієвого типу.

6. У селі Хряцька Глибоцького району – новий санаторій на 400 ліжок і водолікарню на 20 ванн на базі лікувальних бромних вод хлоридно-натрієвого типу, а також завод розливу мінеральної лікувальної води бромно-хлоридно-натрієвого типу.

7. У селі Красноільську Сторожинецького району – новий санаторій на 250 ліжок і водолікарню на 10 ванн на базі джерела з хлоридно-натрієвою водою.

8. У селі Банилів-Підгірний Сторожинецького району – новий санаторій на 400 ліжок і водолікарню на 20 ванн на базі джерел хлоридно-натрієвої води (хутір Кошелів) і новий будинок відпочинку на 200 місць.

9. У селі Буденці Сторожинецького району – новий будинок відпочинку на 200 місць біля джерела з лікувальною гідрокарбонатно-натрієвою водою типу «Боржомі».

10. В селищі Глибока – новий санаторій на 400 ліжок і водогрязьову лікарню на 20 ванн на базі неорганічних грязей (пелоїдів) і джерела з мінеральною водою гідрокарбонатно-натрієвого типу. У місті Заставні новий цех розливу мінеральної сульфатно-магнієво-кальцієвої води на базі джерел на території колгоспу імені Кірова та маслозаводу.

11. У селі Хрещатик Заставнівського району – новий будинок відпочинку на 150 місць.

12. У дитячому санаторії Садгори на базі мінерального джерела сульфатно-натрієвої води побудувати водолікарню. Потребував розширення санаторій в селі Щербинцях. Великі ліси, серед яких розташований санаторій, дозволяли побудувати великий дитячий курорт на 600 ліжок і відкрити в ньому школу, в якій би навчалися діти під час свого лікування.

13. У селі Валя-Кузьмина Глибоцького району 1962 року збудовано велику базу відпочинку на 400 місць. Бажано було побудувати лікарню і цех розливу мінеральної гідрокарбонатно-натрієвої води типу «Боржомі».

Звісно, мова йде про світовий рівень об'єктів. Відправною позицією використання з оздоровчою метою природних ресурсів, зокрема фіторесурсів, державних заповідників, пам'яток садово-паркового мистецтва, геологічних визначних місць тощо, а головне – лікувальних мінеральних вод західноукраїнських прикордонних регіонів повинно стати фундаментальне освоєння останніх. Саме використання великої кількості цінних лікувальних природних ресурсів дозволяє залучати екологічно контрольоване і допустиме рекреаційно-туристичне навантаження області та й Карпатського регіону в цілому.

Четверте. Через необхідність реалізації приведених можливостей, особливо в частині залучення інвестицій, на передній план об'єктивно виходить необхідність зосередити економічне мислення кадрів і їхні зусилля на перманентному пошуку шляхів формування центрів (ядер, вікон можливостей тощо) інвестиційно-інноваційно-технологічного прориву з перспективою «обростання» їх мережею малих і середніх підприємств - складових частин відповідних кластерів.

Для цього потрібно:

а) зорієнтувавшись через відповідний аналіз, невідкладно формувати пакети проєктів нормативно-правових документів щодо створення спеціальних преференційних режимів інвестиційної діяльності та пріоритетного розвитку для формування названих ядер (лише для новостворених суб'єктів господарювання інноваційного спрямування);

б) забезпечувати згуртування депутатського корпусу усіх рівнів, найактивніших і найкреативніших представників громадськості в групі просування таких проєктів у відповідних органах і моніторингу, лобіювання їх прийняття, а надалі – контролю впровадження.

Головним контраргументом щодо такого підходу опоненти висувають (1) потенційні втрати бюджету і (2) зловживання. Перше є свідченням неспроможності або небажання провести елементарні розрахунки. Друге – це вияв апіорної впевненості у неспроможності державних органів упередити зловживання.

П'яте. Реалізація та доведення до свідомості загалу як необхідності, так і факту створення інформаційно-комунікативної і ментально-психологічної атмосфери (клімату), основними чинниками (акцентами, особливостями) якої є:

1. Перехід у розв'язанні задач соціально-економічного розвитку від репресивно-фіскальної до підтримуючо-розвивальної парадигми (практики).

2. Відмова в роботі з керівними кадрами від описово-розсіювального підходу до економічних явищ і опора на конкретику алгоритмів (формул) дій та їх результатів. Йдеться, власне, про ще наявний дескриптивно-дисипативний підхід до соціально-економічних явищ, який зазвичай призводить до переходу частини енергії впорядкованого процесу в енергію невпорядкованого процесу (*descriptivus* – описовий підхід до економічних процесів; *dissipation*, від *dissipo* (лат.) – розсіюю). Це означає, повторимо, що пропоновані і оголошувані функціонерами програми, плани, рекомендації тощо не можуть вважатися обґрунтованими і сприйнятними, якщо мають характер інтуїтивних або ідеологічних суджень. Вони обов'язково повинні демонструвати прорахований і технологічно гарантований конкретний результат, базуватись для цього на предметних технологіях.

3. Дотримання всіма чітких правил соціальної відповідальності.

Шосте. Актуалізується також впровадження конвергентно-інтеграційної домінанти в соціально-економічне мислення кадрів усіх рівнів, у стратегію і тактику економічного і культурного розвитку, у практику їх реалізації.

Розв'язання задач, які обговорюються, вимагає застосування організаційно-економічних важелів налагодження внутрішньо-

регіональної, міжрегіональної, міжнародної конвергенції та інтеграції в усій гамі фаз і видів як відносно маловитратних варіантів динамізації розвитку. Скажімо, туристичний продукт Чернівецької області даватиме відчутний приріст доходів лише за умови, що він буде міжрегіональним і міжнародним.

Йдеться і про розробку комплексних диверсифікованих туристичних продуктів у контексті кластерного розвитку туризму, і про розробку транзитних маршрутних і транскордонних турів з використанням переваг транспортно-географічного положення, спільної із зарубіжжям історичної спадщини, і про пошук способів виробничо-ресурсної інтеграції з широкого спектру договірних і жорстких (статутних) форм інтеграції.

На часі також створення та імплементація Google Maps тривимірних моделей атракцій для формування інтеграційного бренду Чернівецької області. Такі інтерактивні продукти-пропозиції, створені за допомогою сучасних технологій, даватимуть привабливе уявлення про особливості регіону.

Сьоме. Розвиток будь-якої сфери, зокрема рекреаційної, залежить від господарсько-фінансового стану і механізмів країни й регіону зокрема.

Одне з лаконічних визначень сутності економічного розвитку, давно сформованих, запропонував Дадлі Сіїрс. Щоб дізнатися чи розвивається країна, варто поставити запитання: що сталося з бідністю, як змінився рівень безробіття, який ступінь диференціації? Якщо всі три показники скоротилися порівняно з високим початковим рівнем, то країна, без сумніву, переживає період розвитку. Якщо одне чи два з них, а особливо усі три, погіршились, то дивно говорити про розвиток навіть за подвійного зростання доходу на одну особу [8]. Повністю підтримуючи цю точку зору, вважаємо, що цивілізаційні трансформації потребують доповнення щодо робочих місць. Нині потрібні не традиційні робочі місця, а технологічно високоякісні в будь-якому виді економічної діяльності. Це – важливий компонент конкурентоспроможності, оскільки є передумовою високої питомої ваги доданої вартості у випуску.

Восьме. Відповідні економічні розрахунки і постійна наявність у програмних та інших керівних документах, у свідомості кадрів усіх рівнів чіткого бачення на перспективу складу, пропорцій і співвідношень темпів росту відповідних умовам і природно-ресурсному потенціалу територіальних утворень видів економічної діяльності, які забезпечували б максимізацію випуску доданої вартості як основи фінансової самодостатності. Тут на допомогу приходять економіко-математичні методи і Soft Computing.

Дев'яте. Різні особливості сучасного світоустрою, його викликів, різні форми стану соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, протистояння у глобальному і національному вимірах доволі чітко і беззаперечно формують нагальну потребу особливої уваги до цієї ланки.

Зазвичай увага органів управління прикута до (а) питань мережевої, апаратної та програмної безпеки і (б) до гуманітарних проблем надання інформації споживачеві та різних форм суспільної взаємодії. Але ж стрімкий розвиток технологій соціальних комунікацій у ЗМІ, мережі Інтернет і чітка тенденція до зростання значення, популярності соціально-орієнтованих сервісів і вебсайтів зумовлюють як появу принципово нових підходів до ведення інформаційно-пропагандистської діяльності (аж до нових форм інформаційних війн), до захисту держави та громадян від шкідливих впливів, так і потребу формування модернізованого змістового наповнення діяльності закладів культури, створення ними інформаційно-комунікативної і ментально-психологічної підтримуючо-розвивальної атмосфери.

Десяте. Необхідно поглибити дослідження ренти і рентних відносин, економічної оцінки земель рекреаційного призначення, міських, селищних та інших територій, об'єктивних механізмів утворення, розподілу та привласнення диференціальної ренти I та II, монопольної ренти, оподаткування послуг, що містять ренту. Нині в Україні спеціальна система вилучення рентних доходів відсутня. У даному разі йдеться про ренту як дохід держави-власника надр і землі. Недосконалість механізму

розподілу і перерозподілу (як фази відтворення) первинних доходів призводить до того, що доходи власників факторів виробництва ними недоотримуються, а перерозподіляються на користь інших. Формально рентні відносини регулюються наступними платежами: за землю; за користування надрами для видобування корисних копалин; за спеціальне використання водних ресурсів; за спеціальне використання лісових ресурсів і користування земельними ділянками лісового фонду; за спеціальне використання диких тварин; за спеціальне використання рибних та інших живих водних ресурсів.

Звісно, використання такого інструменту повинно спиратися на економічний аналіз джерел прибутку суб'єктів господарювання в рекреаційній сфері. Це потрібно хоча б для того, щоб упередити осідання значної (іноді більшої) частини доданої вартості у посередників. Зауважимо принагідно, що цьому ж має бути підпорядковане вдосконалення всієї структури управління рекреаційною сферою.

Одинадцять. Потрібна більш чітка й обов'язкова орієнтація на просторові маркетингові дослідження, створення інтегрованої бази даних про кількісний і якісний (в динаміці, ретроспективний і перспективний) стан на регіональному, вітчизняному і міжнародному ринках рекреації. Це ніщо інше як цілеспрямована комплексна діяльність з метою виявлення факторів конкурентоспроможності рекреаційного господарства, його потенціалу, піднесення ділової, а саме інвестиційної, привабливості задля нарощування виробництва ВДВ і збільшення надходжень до регіонального бюджету з урахуванням головної вимоги – зниження техногенного тиску до стабільного прийняттого рівня.

Йдеться про маркетинг партнерський і синергії корпоративну філософію Карпатського регіону, концепцію, стратегію, тактику та технологію визначення і реалізації заходів щодо його соціально-економічного розвитку, ядром яких є формування і збереження державно-приватної і міжрегіональної (недискретної) співпраці з сумісниками і споживачами,

формування і утримання потрібних ринків і клієнтів, доступність економічно активних суб'єктів до нової інформації щодо минулого досвіду підприємництва у сфері рекреації і прийняття наступних рішень щодо цього. Це дозволяє забезпечити набір бізнесових ніш за єдиною регіональною бізнес-логікою і партнерські відносини з конкурентами.

Важливо врахувати, що скільки є класів рекреаційних послуг і товарів з різними сферами дії і рівнями вигод, стільки ж є рівнів влади, об'єктивно здатних виражати інтереси їхніх продуцентів і споживачів.

Дванадцяте. Цю проблематику слід розглядати на основі просторово-часового аналізу взаємодії людини з природними атрактивними рекреаційними ресурсами; розмежовувати й аналізувати рекреаційні атракції та ресурси природного і антропогенного походження. Це дасть ґрунт для пошуку чинників їхнього збалансованого співіснування, сумісної охорони та поліпшення довкілля завдяки застосуванню запропонованих заходів, дозволить знайти межі, за якими природні рекреаційні комплекси мають періодично або постійно замінюватись рекреаційними комплексами антропогенного походження з метою нарощування соціального ефекту й фінансових результатів.

Вчені, котрі досліджують Карпатський регіон, вже сьогодні мають доробок, необхідний для того, щоб запропонувати владним структурам і господарським суб'єктам зведення рекреаційних норм, нормативів і правил, затверджених законодавчо, в межах яких здійснювалась би рекреаційна діяльність. Кожна територіальна громада має можливість керуватися розробленими науковцями і затвердженими урядом нормативами рекреаційного природокористування, які б орієнтували щодо шляхів використання природозберігаючих атракцій антропогенного походження.

Задля переконливішої аргументації необхідності шукати резерви нарощування фінансових результатів у пріоритетному використанні атракцій антропогенного, а не природного,

походження, наведемо як аргумент результати деяких досліджень [8; 9; 10]. У даному випадку йдеться про природні ландшафти. Наприклад, у Чернівецькій області багато водойм використовуються як бази відпочинку, в основу функціонування яких покладено аналогія з аквапарками, але відповідного комплексу послуг і належних умов відпочиваючим не забезпечується через низку зрозумілих об'єктивних обставин. Особливо це стосується санітарно-гігієнічних умов, зокрема якості води. Чи не варто розглядати інші варіанти використання водойм, а послуги населенню надавати в справжніх аквапарках?

«Встановлено, що за рік із води та ґрунту 1 га заростей очерету поглинає близько 850 кг калію, 122 кг фосфору, 450 кг натрію, 277 кг сірки, 95 кг магнію, стільки ж кальцію, понад 160 кг мінерального азоту тощо».

На 1 га заростей очерету росте 350 тис. одиниць цих рослин, і поглинальна площа їхніх коренів дорівнює 112420 м². Така потужна коренева система слугує природним фактором для різних домішок, розташованих у воді. Очерет також може осушити болото та закріпити своїм корінням навіть найнестійкіший берег. У коренях і стеблах очерету є повітряні порожнини, котрі маючи корені завдовжки 2 м пронизують болотний ґрунт та утворюють «вентиляційний» канал, яким повітря надходить у ґрунт, прискорюючи окислювальні процеси. Також очерет запобігає розмноженню синьо-зелених водоростей, які спричиняють шкідливе «цвітіння» води. Тому штучні насадження очерету можуть слугувати натуральним фільтром очищення води. Потрібно лише час від часу скошувати очерет, щоб його відмерлі стебла не забруднювали водойму. Звісно, таких аргументів-прикладів можна навести багато.

Нині щораз більше європейських громадян бажають у своєму помешканні мати якомога більше натуральних компонентів, тому й набув популярності очерет, якого не вирощують штучно, але його можна скосити на заповідних територіях. А приблизний аналіз показав, що при вирощуванні пшениці в Україні отримується продукції в середньому на \$ 400

у рік з 1 га. Переводячи в продукцію тваринництва, можна збільшити до \$ 1600. А ось просто косити очерет для експорту близько \$ 10000 з га.

Висновки. Звісно, визначальним чинником розвитку рекреації Карпатського регіону є природно-рекреаційні ресурси. Ресурсна парадигма віддзеркалює дію закону абсолютних переваг, чинність якого незаперечна. А визначальною формою організації споживання є рекреаційний ринок як механізм врівноваження попиту і пропозиції.

Упереджувати порушення екологічних обмежень, постійно нарощувати обсяги рекреаційних послуг, що базуються на атракціях, уникати відчутних втрат у доходах можна шляхом:

- диверсифікації рекреаційних послуг за рахунок науково-технічного, інвестиційного та трудового потенціалу регіону;
- спеціалізації на принципово нових антициклічних і короткотривалих технологіях надання рекреаційних послуг;
- нарощування обсягів послуг з елементами екстриму;
- нарощування обсягів рекреаційних послуг на базі антропогенних атракцій;
- масштабного і динамічного розвитку заповідної справи.

Інструменти й інститути здійснення всього запропонованого загалом відомі, оскільки світова наука має в цьому відношенні критичну масу напрацювань, що акумулювали в собі інтелектуальний потенціал фахівців різних галузей знань. Але все це є, на наш погляд, можливим за однієї вирішальної умови: мають бути постійні групи висококласних фахівців стабільного складу, що діяли б поза впливом динамічних кадрових змін, спричинених політичними вітрами, і були здатні формувати предметні технології дій.

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження слід було б зосередити на пошуку конкретних кроків щодо корекції парадигми й алгоритмів координування розвитку рекреаційної сфери як складника соціально-економічного розвитку для постійної адаптації до особливостей мінливих умов цивілізаційного прогресу. Зокрема:

- розглядати рекреацію як вид економічної діяльності, постійно маючи в ролі підвалин імперативи матриці постулатів конкурентоспроможності і сталого розвитку країни і регіонів;
- досліджувати подальші шляхи піднесення ролі рекреації у нарощуванні питомої ваги доданої вартості, а, отже і фінансової бази соціально-економічного розвитку в руслі відтворювальних процесів і механізмів;
- шукати наукові аргументи на користь перманентного формування і використання спеціальних преференційних режимів інвестиційної діяльності та пріоритетного розвитку з ядрами інвестиційно-інноваційно-технологічного прориву;
- поглибити дослідження ренти, рентних відносин та економічної оцінки земель рекреаційного призначення;
- досліджувати необхідність і кроки з нарощування фінансових результатів пріоритетним використанням атракцій антропогенного походження.

Список використаних джерел:

1. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII (із змінами). *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.
2. Про затвердження Загального положення про санаторно-курортний заклад : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2001 № 805.
3. Про затвердження клінічних протоколів санаторно-курортного лікування в санаторно-курортних закладах (крім туберкульозного профілю) для дорослого населення : Наказ МОЗ 06.02.2008 № 56 (дата звернення: 21.12.2022).
4. Брич В., Кифяк О. Теоретико-методологічні основи формування туристичних дестинацій у західноукраїнських прикордонних регіонах. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2021. Вип. 4. С. 114-126.
5. Кифяк В. Ф., Кифяк О. В. Формування туристичної дестинації санаторно-курортного типу на основі джерела мінеральної води «Буковинська». *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту*. 2023. Випуск I (89). Економічні науки. С. 78-91.
6. Ткаченко Т. І., Козоріз О. Є. Інклюзивний розвиток і зайнятість в туризмі: наслідки війни в Україні. *Матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «ГЕОГРАФІЯ ТА ТУРИЗМ»* (28 лютого 2024 р., м. Харків). Харків, 2024. 598 с.
7. Євдокименко В. К. Імперативи матриці постулатів ноосферних трансформацій як підґрунтя євроінтеграційних стратегій розвитку конкурентоспроможності. *Економічні та соціальні детермінанти конкурентоспроможності підприємництва* : колективна монографія / за заг. ред. Лопатинського Ю. М., Зибаревої О. В. Чернівці: Технодрук, 2023. С. 9-28.
8. Євдокименко В. К. Рекреація в системі соціально-економічного розвитку Карпатського регіону: корекція парадигми та алгоритму управління. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Гірські території: проблеми та*

перспективи розвитку : [зб. наук. пр.] / НАН України, Ін-т регіональних досліджень; ред. кол.: В. С. Кравців (відп. ред.). Львів, 2012. Вип. 1 (93). ISSN 2071-4653. С. 28-39.

9. Зеров М. Н. Вища водна рослинність заплавлених водойм верхнього і середнього Дніпра. *Праці інституту гідробіології АН України*. 1941. С. 88-114.

10. Хайлов К., Юрченко Ю. Біосфера й Україна. Світогляд початку XXI століття. *Світогляд*. 2008. №3 (11). С. 50-62.

References:

1. On Environmental Protection, Law of Ukraine dated June 25, 1991 No. 1264-XII (as amended). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine]*, 1991. No. 41. Art. 546 (in Ukr.).

2. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 11, 2001 No. 805 "On Approval of the General Provisions on a Sanatorium and Resort Institution" (in Ukr.).

3. Order of the Ministry of Health dated February 6, 2008 No. 56 "On Approval of Clinical Protocols of Sanatorium and Resort Treatment in Sanatorium and Resort Institutions (except for tuberculosis profile) for the Adult Population" (Accessed December 21, 2022) (in Ukr.).

4. Brych, V., Kyfyak, O. (2021). Theoretical and Methodological Foundations of the Formation of Tourist Destinations in Western Ukrainian Border Regions. *Visnyk Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu [Bulletin of the Ternopil National Economic University]*, issue 4, pp. 114-126 (in Ukr.).

5. Kyfyak, V.F., Kyfyak, O.V. (2023). Formation of a tourist destination of the sanatorium-resort type based on the mineral water source "Bukovynska". *Visnyk Chernivetskoho torhovelno-ekonomichnoho instytutu [Bulletin of the Chernivtsi Institute Trade and Economics]*, issue I (89), pp. 78-91 (in Ukr.).

6. Tkachenko, T.I., Kozoriz, O.E. (2024). Inclusive development and employment in tourism: consequences of the war in Ukraine. *Materialy VII Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi Internet konferentsii "HEOHRAFIIA TA TURYZM"* [Materials of the VII All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference "GEOGRAPHY AND TOURISM"], February 28, 2024, Kharkiv, 598 p. (in Ukr.).

7. Yevdokymenko, V.K. (2023). Imperatives of the matrix of postulates of noospheric transformations as the basis for European integration strategies for developing competitiveness. *Ekonomichni ta sotsialni determinanty konkurentnospromozhnosti pidpriemnytstva* [Economic and social determinants of the competitiveness of entrepreneurship]. Ed. by Lopatynsky Yu.M., Zybareva O.V. Tekhnodruk, Chernivtsi, pp. 9-28 (in Ukr.).

8. Yevdokymenko, V.K. (2012). Recreation in the system of socio-economic development of the Carpathian region: correction of the paradigm and management algorithm. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy. Hirski terytorii: problemy ta perspektyvy rozvytku* [Socio-economic problems of the modern period of Ukraine. Mountain territories: problems and prospects for development] [Collection of scientific works]. NAS of Ukraine, Institute of Regional Studies. Ed. V.S. Kravtsiv (responsible editor). Lviv, Issue 1 (93). ISSN 2071-4653. Pp. 28-39 (in Ukr.).

9. Zеров, M.N. (1941). Higher aquatic vegetation of floodplain reservoirs of the upper and middle Dnieper. *Pratsi instytutu hidrobiolohii A.N. Ukrainy [Proceedings of the Institute of Hydrobiology A.N. of Ukraine]*, pp. 88-114 (in Ukr.).

10. Khaylov, K., Yurchenko, Y. (2008). Biosphere and Ukraine. Worldview of the beginning of the 21st century. *Svitohliad [Worldview]*, no. 3 (11), pp. 50-62 (in Ukr.).